

پروژه ملی اقتصاد مقاومتی

کمیته هدایت و نظارت

سلسله بحث‌های

کارگروه مطالعات آموزش عالی در دوران کرونا و پسا کرونا

نقش دولت‌ها در حمایت از آموزش عالی در شرایط بحران

تهیه کنندگان:

غلامرضا گرائی نژاد

طرح

ارتقاء ۵ دانشگاه و

۵ واحد پژوهشی

برتر کشور به تراز

بین‌المللی

چکیده

همه‌گیری کوید-۱۹ بر تمام جنبه‌های زیست انسانی، نظام‌ها، نهادها و روابط درونی و بیرونی آنها اثرات گسترده به جای گذاشته است. آموزش عالی نیز که پیشینه و حال آن بر پایه تلاش‌های جمعی، گفتگو و تعاملات رو در رو و حضوری بود از این سیل نادیدنی، اما بنیان کن، در امان نماند. فشار اقتصادی بسیار شدید بر خانواده‌های طبقه متوسط و فقیر و امکان افزایش نابرابری و کاهش مساوات آموزشی، کاهش منابع دولتی و غیردولتی، بسته شدن مجاری انجام برخی فعالیت‌ها، انتقال و تبدیل فعالیت‌ها به از راه دور و برخط و مشکلات فناوری، آمادگی اساتید و دانشجویان، کاهش تعاملات اجتماعی ناشی از آن، کاهش تحرک دانشجویی، افت کیفیت، کاهش تحرک بین‌المللی و آثار آن، همگی جنبه‌هایی از اثرات هستند و خواهند بود. در این وادی در همه کشورها، انتظارات مبنی بر ضرورت حضور گسترده‌تر و گسترش چتر حمایتی دولت مطرح شده است. اما این حضور بر پایه کدام مبانی نظری قوام می‌پذیرد؟ مرور اجمالی تجربه شش ماهه کشورها بر کدام نوع از سیاست‌گذاری‌های دولتی یا بخش عمومی دلالت دارد؟ بالاخره برای کشور ایران در پرتو این مبانی و تجربیات و ویژگی‌های فعلی اقتصادی و اجتماعی و روابط بین‌المللی چه سیاست‌هایی را می‌توان در کوتاه مدت و میان مدت (برنامه توسعه) برای مواجهه شدن با بحران کرونا مطرح و پیگیری نمود؟ این گزارش مبتنی بر مبانی، تجربیات جهانی دخالت دولت برای این بحران، ویژگی بومی و تجربه‌های سیاستی و اقدامات قبلی در آموزش عالی کشور، دو دسته سیاست‌ها، راهکارها و اقدامات کوتاه‌مدت و میان‌مدت را در ارتباط با دولت پیشنهاد نموده است.

چکیده

فهرست مطالب

۱-مقدمه

۲- ضرورت حضور و حمایت دولت در شرایط کرونا و پسا کرونا ۵

۳- برخی تجربه‌های کشورها از منظر سیاست‌گذاری دولت ۸

۳-۱- مطالعه بانک جهانی ۹

۳-۲- مطالعه یونسکو ۹

۳-۳- سیاست‌ها و اقدامات بریتانیا ۱۰

۳-۳-۱- حفظ و نگهداشت میزان ثبت نام ۱۰

۳-۳-۲- حمایت از دانشجویان ۱۱

۳-۳-۳- دانشجویان بین‌المللی ۱۱

- ۴-۳-۳-حمایت از عرضه‌کنندگان ۱۱
- ۴-۳-۵-حمایت از تحقیقات ۱۲
- ۴-زمینه‌های دخالت دولت در ایران ۱۲
- ۴-۱-سیاست‌ها، راهکارها و اقدامات کوتاه مدت ۱۲
- ۴=۲-سیاست‌ها و راهکارهای میان مدت ۱۷
- ۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۱۸
- ۵-۱=تامین و تخصیص منابع ۱۸
- ۵-۲- کارایی کاربرد منابع ۱۹
- ۵-۳- فرصت‌های برابر و توزیع عادلانه ۱۹
- ۵-۴-پایداری فعالیت‌ها در خدمت رشد و توسعه ملی ۱۹

نقش دولت‌ها در حمایت از آموزش عالی در شرایط بحران

۱-مقدمه

همه‌گیری ویروس کرونا در تمام کشورهای جهان، بی‌شک یکی از بزرگترین بحران‌های پیش روی انسان‌ها در تاریخ را در آستانه دهه سوم قرن ۲۱ در مقابل اندیشمندان جهان قرار داده است. ترکش‌های این بحران در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و در تمام نظام‌هایی که در سطح بین‌المللی یا ملی و محلی مشغول فعالیت بودند، آثار کما بیش متفاوت، اما گسترده را به جای گذارده است. یکی از این نظام‌ها، نظام ملی نوآوری کشورهاست که مجموعه‌های آموزشی، تحقیقاتی و فناوری از جمله بازیگران عمده آن محسوب می‌شوند. در این میان، آموزش عالی و دانشگاه‌ها نیز به عنوان نهادهایی با محصولات متنوع و چندگانه و نقش‌های گسترده سنتی و مدرن، شامل تربیت نیروی انسانی و متخصص، پیشبرد مرزهای دانش و گسترش دامنه علم، خدمات‌رسانی گسترده به جامعه، پیوند با جامعه و محور اندیشه‌ای آن برای یافتن پاسخ به مسائل رویاروی جامعه و ارتقای فرهنگ جامعه، ضمن حضور پررنگ برای مقابله با گسترش ویروس و کاهش آثار منفی آن، خود نیز از این همه‌گیری، تاثیر پذیرفته و دچار کاهش فعالیت و انواع تبعات منفی دیگر شده‌اند. گزارش بانک جهانی حاکی از آن است که مسیر بازسازی صدمات کرونا به نظام آموزش عالی و بازگشت به عملیات عادی آن، طولانی و پرسنگلاخ است و برخی زخمه‌ها که این بحران بر بدنه نظام آموزش عالی بر جای می‌گذارد، به زودی و سهولت، ترمیم شدنی نیستند.

آثار کوتاه‌مدت این همه‌گیری در گزارش مذکور با عناوین ازهم گسیختگی موسسات در مقیاس بزرگ، بیماری کارکنان و ضرورت حمایت از آنها، عدم امکان گردهم آمدن انبوه دانشجویان، معضل فناوری‌های قدیمی، چگونگی تداوم فعالیت آموزشی، تداوم فعالیت‌های پژوهشی به ویژه آنها که محتاج حضور در آزمایشگاه و کارگاه هستند، مساله دانشجویان بین‌المللی و حفظ آنها، حفظ و نگهداشت وام‌های دانشجویی و ایجاد شرایط برابر برای دانشجویان فقیر، مطرح شده‌اند.

در گزارش مذکور، آثار بلندمدت ماندگاری ویروس کوید-۱۹ بر آموزش عالی، موارد گسترده، شامل: افزایش نابرابری و کاهش مساوات، کاهش منابع دولتی در دسترس، کاهش منابع غیردولتی و درآمدهای گوناگون دانشگاه‌ها، بسته شدن مجاری انجام برخی فعالیت‌ها و در نتیجه کاهش و زیان عدم استفاده از سرمایه‌های انسانی، انتقال و تبدیل فعالیت‌ها به از راه دور و برخط و در نتیجه نیاز به برنامه‌ریزی برای اثربخش نمودن آنها، کاهش تحرک دانشجویی و روی آوردن به تقاضای محلی و در نتیجه افت کیفیت، کاهش تحرک بین‌المللی و آثار آن، آموزش از راه دور در فرایند یاددهی و یادگیری و اثرات منفی اجتماعی-عاطفی آن بر رفاه و توسعه فردی و نبود زمینه برای ارتقای مهارت‌های برقراری ارتباط با دیگران، از دست دادن فرصت مشارکت رویاروی دانشگاه با مردم در سطوح ملی و جوامع محلی در اجتماعات مدنی، فرهنگی و در فضاهای اجتماعی، یا موزه‌ها و فضاهای عرضه هنرهای بصری، کاهش امکان گسترش پژوهش مشترک بین موسسات و فرامرزها، عنوان گردیده‌اند.

در این وادی در همه کشورها، انتظارات مبنی بر ضرورت حضور گسترده‌تر و گسترش چتر حمایتی دولت مطرح شده است. بدون شک نیز این همه‌گیری و نتایج گسترده آن بر زیست انسان‌ها در درون مرزهای ملی و خارج از آن، وظایف و نقش‌های جدیدی را برای دولت به مفهوم گسترده آن، به ویژه قوه مجریه در کشورها ایجاد نموده است یا در تحولات آتی، ایجاد خواهد کرد. اما این حضور بر پایه کدام مبانی نظری قوام می‌پذیرد؟ مرور اجمالی تجربه شش ماهه کشورها بر کدام نوع از سیاست‌گذاری‌های دولتی یا بخش عمومی دلالت دارد؟ بالاخره برای کشور ایران در پرتو این مبانی و تجربیات و ویژگی‌های فعلی اقتصادی و اجتماعی و روابط بین‌المللی چه سیاست‌هایی را می‌توان در کوتاه مدت و میان مدت (برنامه توسعه) برای مواجه شدن با بحران کرونا مطرح و پیگیری نمود؟ نوشتار حاضر به این مقوله، با توجه خاص به ایران، می‌پردازد.

۲- ضرورت حضور و حمایت دولت در شرایط کرونا و پسا کرونا

بر اساس نظریه‌های کلاسیک و توصیه به دولت حداقلی و کوچک، دخالت دولت در جامعه و اقتصاد، به حفظ مرزها و امنیت شهروندان در مقابل نیروهای خارجی، حفظ و برقراری امنیت داخلی و صیانت از قوانین و مقررات برای کارکرد بهتر بازارها و بالاخره موارد دارای منافع عمومی که بخش خصوصی تمایلی برای عرضه آنها ندارد محدود شده بود. در این دیدگاه سنتی، به طور طبیعی برای دولت در تامین و عرضه آموزش عالی، از دیدگاه نظری، نقش قائل نبودند. در دوران مدرن و با تحول مالیه یا اقتصاد بخش عمومی و پیشرفت نظریه‌های آن در باب رفتار و نقش‌های دولت، حیطه دخالت و یا حداقل تامین مالی فعالیت‌ها توسط دولت، گسترش یافت. از این منظر دولت، به دلایل گوناگون از جمله اینکه پژوهش‌های پایه دارای ویژگی کالای عمومی هستند، همچنین شکست بازار در دیدن و احتساب منافع اجتماعی آموزش عالی برای اقتصاد و جامعه، شکست بازار برای تامین مالی سرمایه‌گذاری خانواده‌ها در آموزش عالی و موارد دیگر، خود را موظف به تامین برخی از فعالیت‌های دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی و پژوهشی می‌داند.

یکی دیگر از وظایف دولت مدرن در اقتصاد و جامعه، نقش ثبات‌سازی آن است. از این منظر نیز حداقل در حوزه اقتصاد، مقوله‌هایی چون ثبات در قیمت‌ها، رشد اقتصادی پایدار و با ثبات، ایجاد اشتغال کامل و پایدار و بالاخره ایجاد ثبات در تراز پرداخت‌های خارجی مورد تاکید قرار گرفته‌اند. این جنبه از وظایف و نقش‌های دولت مدرن در جامعه، اینک و در شرایط بحران کرونا، بیش از گذشته موضوعیت یافته است و یکی از مصادیق آن در آموزش عالی را می‌توان شرایط نامطمئن و بی‌ثبات موسسات غیردولتی بزرگ و کوچک، توقف یا حداقل کاهش هر گونه سرمایه‌گذاری جدید توسط آنها و حتی عدم استفاده کامل از ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری پیشین و احتمال تعطیلی یا کاهش فعالیت‌های آنها و در نتیجه کاهش میزان اشتغال برشمرد. دردانشگاه‌های دولتی نیز با کاهش انواع درآمدهای ناشی از آموزش، پژوهش و ارائه خدمات به جامعه از یک سو و تحمیل هزینه‌های جدید مثل هزینه‌های ایجاد زیرساخت آموزش مجازی، نگهداشت آنها و ارتقاء و بهره‌برداری از آن و هزینه‌های بهداشت محیط؛ مشکلات مالی، فزونی یافته است. همه اینها در کنار یکدیگر حفظ اشتغال سرمایه‌های انسانی و ثبات شغلی را به ویژه در موسسات غیردولتی با شرایط نامطمئن و ریسکی مواجه نموده است.

نقش مهم و عمده دیگر برای دولت، برقراری عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه درآمدها است. این مقوله مهم در جلب آرای مردم در هنگام مبارزات انتخاباتی احزاب بسیار پر رنگ مطرح می‌شوند. بحران جدید و مشکلات اقتصادی خانوارها که خود به دلیل افت فعالیت‌های اقتصادی، بیکاری، از دست دادن مشاغل پاره وقت دانشجویی، تورم بالا و آینده نامطمئن در مورد فرصت‌های شغلی و بازار کار، تشدید شده است، می‌تواند به کاهش تقاضای آموزش عالی از مجرای کاهش تقاضا برای ورود به آموزش عالی یا انصراف از ادامه تحصیل دانشجویان فعلی بیانجامد.

این پدیده برای خانواده‌های فقیر و آسیب‌پذیر، به ویژه آنها که مجبور به تامین شهریه دانشگاه، گاه برای دو فرزند به طور همزمان، هستند، شدیدتر است.

عامل دیگری که توجیه کننده حمایت دولت از آموزش عالی در شرایط حاضر است توجه به نقش کوتاه مدت و نقش توسعه‌ای دانشگاه و ضرورت تقویت آنها است. نقش کوتاه مدت، در حضور دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی (که در رشته‌های بهداشتی و درمانی در خط مقدم مبارزه با بیماری کرونا قرار دارند) و تلاش برای کمک به تامین داخلی انواع مواد مصرفی، داروهای دانش پایه، واکسن، تجهیزات پیچیده تا دستیابی به فناوری‌های نوین در این عرصه برای حداقل نمودن آثار منفی این همه‌گیری بر انسان و فعالیت‌های او، عینیت می‌یابد. اما نقش میان مدت یا حتی بلندمدت که اثرگذاری بر رشد و توسعه همه جانبه کشور است، محتاج اتخاذ سیاست‌های مناسب حمایتی برای حفظ سطح و ارتقای فعالیت‌های اثربخش آموزش عالی است (۱). در کنار اینها باید به وضعیت کنونی به عنوان فرصتی برای آنچه در برنامه ششم توسعه به عنوان تقویت مرجعیت علمی دانشگاهی در جامعه و علم‌باوری و عمومی‌سازی و ترویج علم در قبال خرافه و جهل اشاره نمود. این جنبه بسیار مهم نیز محتاج برنامه‌ریزی و طراحی فعالیت‌ها و اقدامات معین و حمایت از طریق منابع عمومی خواهد بود.

بدون شک موضوع این نوشتار اجمالی ورود به جزئیات این مباحث نیست اما، تاکید بر این نکته اساسی و پایه است که علاوه بر مبانی نظری و تجربی مورد اشاره پیشین و مورد پذیرش در کشورها برای حمایت و دخالت موثر دولت در علم، پژوهش و فناوری، ضرورت‌های نوین ناشی از بحران مطرح هستند. این ضرورت‌ها عبارت از پایدار نمودن نقش توسعه‌ای آموزش عالی و تحقیقات، سیاست‌های ایجاد ثبات و پایداری دولت در حوزه کلان اقتصاد و به تبع آن، بخش‌های مختلف مثل، علوم، تحقیقات و فناوری و نقش حمایتی و توزیعی دولت در مورد افشار گوناگون، و در اینجا، دانشجویانی که از بحران اقتصادی ناشی از این همه‌گیری آسیب دیده‌اند، هستند...

آموزش عالی در ایران در حال حاضر به عنوان یک صنعت بزرگ شناخته می‌شود. در این صنعت با گردش مالی سالانه حدود ۳۵۰ هزار میلیارد ریال (اعم از دولتی و غیردولتی شامل شهریه‌های پرداختی)، بالغ بر ۳/۴ میلیون نفر دانشجو در کلیه مقاطع تحصیلی تحت پوشش قرار گرفته‌اند. به عبارتی علاوه بر نقش آموزش عالی برای تربیت نیروی انسانی متخصص حال و آینده کشور و حتی با فرض وجود انتقاداتی نسبت به وجود ارتباط و پیوستگی دانش‌آموختگان آموزش عالی با بازار کار، با فرض نرخ مشارکت بازار کار در حدود ۶۰ درصد (برای دانش‌آموخته‌گان آموزش عالی) فعالیت آموزش عالی توانسته است به طور غیرمستقیم، حضور ۱/۸ میلیون نفر جویای کار جدید در بازار کار را به تعویق بیاندازد (اثرات غیرمستقیم افزایش پوشش تحصیلی بر بازار کار). اشتغال مستقیم این بخش شامل حدود ۳۰۰ هزار نفر کادر آموزشی و کادر غیر آموزشی گویای سهم حدود ۱/۴ درصدی از شاغلین کشور است (بدون احتساب کادر بهداشت و درمان در خانه‌های بهداشت و درمانگاه‌ها و بیمارستان‌های کشور).

در این مورد و ریسک از دست دادن شغل در شرایط همه‌گیری کرونا، گزارش وزارت کار نشان می‌دهد که ۲۰ درصد شاغلین کشور که نزدیک ۵ میلیون نفر هستند احتمالاً در معرض بیکاری هستند. بیشترین مشاغلی که آسیب دیده‌اند یا خواهند دید، در صنایع پوشاک، گردشگری، حمل و نقل، آموزش حضوری، فرهنگی و تفریحی قرار دارند (۲). در گزارش یاد شده، مشاغل ریسکی آموزشی شامل آموزش حضوری و مشاوره و پژوهش با ریسک زیاد، مشاغل آموزش آنلاین با ریسک کم و مجموعه مشاغل فناوری اطلاعات با ریسک کم و متوسط طبقه بندی شده‌اند.

ارائه انواع خدمات بهداشتی، درمانی، پژوهشی و آموزشی، نقش‌پذیری در حل مسائل ملی و منطقه‌ای و محلی، کمک به ارتقای انواع فناوری‌ها، از جمله فناوری‌های نوین و کاربرد آنها در بخش‌های اقتصادی، کمک به حفظ روابط بین‌المللی از طریق دیپلماسی علمی، از جمله آثار و خدمات گسترده آموزش عالی در جامعه هستند. همه اینها، به همراه سایر مواردی که در آنها برای توجیه دخالت دولت در تامین مالی فعالیت‌های آموزش عالی اشاره شد، بر ضرورت بی‌تفاوت نبودن نسبت به آثار تخریبی همه‌گیری کرونا بر آموزش عالی صحنه می‌گذارند. حال پرسش این است که این مداخلات حمایتی در چه مواردی امکان‌پذیر هستند؟ چگونه می‌توان آنها را به انواع سیاست‌گذاری تبدیل نمود؟ کدام سیاست‌ها معطوف به کوتاه مدت و مالی هستند و در بودجه سال ۱۴۰۰ باید به آنها پرداخته شود؟ کدام دسته توصیه‌های سیاستی را می‌توان برای برنامه میان‌مدت توسعه، یعنی برنامه هفتم مورد نظر قرار داد؟

بدیهی است از منظر دولت، دو رخداد اساسی، تنظیم برنامه توسعه هفتم و بودجه سال آتی در دستور کار قرار خواهند گرفت. برای این دو، سازمان برنامه به عنوان مسئول تنظیم بودجه سالیانه و برنامه توسعه، به موضوع دوران پساکرونا و ضرورت در نظر گرفتن بسته سیاستی برای آنها در برنامه و بودجه توجه داشته و این مهم را در بررسی‌ها و فعالیت‌های خود گنجانیده است. بنابراین ضرورت دارد تا دستگاه‌های اصلی سیاست‌گذار در حوزه علم، پژوهش و فناوری نیز که به طور مستقیم در کوران اثرات این ویروس قرار گرفته‌اند، بسته‌های سیاستی لازم خود را تهیه نمایند.

۳- برخی تجربه‌های کشورها از منظر سیاست‌گذاری دولت

در این قسمت به برخی تجربه‌های کشورها در طول نزدیک به هفت ماه از همه‌گیر شدن ویروس کوید-۱۹ پرداخته خواهد شد. در این باره، اشاره به چند نکته، حائز اهمیت است.

اول اینکه، سیاست‌های دولت یا بخش عمومی در قبال آثار این ویروس بر انواع جنبه‌های زیست انسان‌ها، هنوز در شرف مطالعه، آزمون نمودن و تکمیل قرار دارند.

به همین دلیل نمی‌توان از سیاست‌های یگانه و جهان‌شمول صحبت نمود. از طرفی شکل بروز و آثار این پدیده منحوس نیز دائم در حال تغییر هستند که خود می‌تواند تغییر و جابجایی در سیاست‌های مقابله یا حمایت دولت و جابجایی اولویت‌ها را در مقاطع کوتاه زمانی به دنبال داشته باشد. بنابراین پیشنهادهای سیاستی برای کشورها یا برای ایران، نقطه نهایی سیاست‌گذاری نیستند و در چرخه سیاست‌گذاری می‌توانند تکمیل و اصلاح شوند.

دوم، آموزش‌عالی در کشورها از منظر حکمرانی و قوانین و مقررات حاکم بر آن، مثل ارتباط دانشگاه و دولت، قوانین و مقررات حاکم، همچنین وابستگی به دولت یا خصوصی بودن، شیوه‌های تامین مالی (برای مثال در میزان کمک به بخش خصوصی اعم از انتفاعی یا غیرانتفاعی، روش‌ها یا حوزه‌های تامین مالی توسط دولت، نقش وام‌های دانشجویی برای شهریه یا رفاه و معیشت) از نظامات گوناگون و متفاوتی تبعیت می‌کنند. این نظام‌ها هستند که روابط بین نهادها، از جمله دولت با آموزش‌عالی را تعیین می‌کنند. تنوع و تکثر این نظامات و شیوه‌های گوناگون باعث می‌شوند که سیاست‌هایی که توسط دولت‌ها طراحی و به کار گرفته شده‌اند نیز متفاوت بوده و در بستر اقتصادی، اجتماعی، حکمرانی و نهادی آن کشور ارزیابی شود. برای مثال هیچیک از کشورهای جهان در حال حاضر ضمن درگیری با همه‌گیری کوید-۱۹، با تحریم گسترده اقتصادی که ایران در بیش از دو سال گذشته تجربه نموده است و از خلال آن منابع بودجه عمومی دستخوش تغییرات گسترده قرار گرفته است، روبرو نمی‌باشد. یا میزان اختیار دولت برای دخالت در دانشگاه‌های دولتی در کشورها، کاملاً متفاوت است به طوری که دولت زلاندنو در شرایط شیوع این بیماری برای دخالت هماهنگ در دانشگاه‌ها از مجلس آن کشور اجازه قانونی گرفت. سوم، با توجه به تعدد کشورهای درگیر با این مساله، که در حدود ۱۸۰ کشور هستند، به طور عمده مطالعات نهادهای معتبر بین‌المللی که در برگیرنده تجربه آن کشورها نیز هستند، مورد اشاره قرار گرفته‌اند.

۱=۳- مطالعه بانک جهانی

مطالعه بانک جهانی (۳). مبتنی بر رصد مشکلات آموزش عالی کشورها در شرایط گسترش کرونا و بر پایه دیدگاه کاهش آسیب به اقشار نیازمند و فقیر در کشورها، ملاحظات را به عنوان موارد سیستمی بلندمدت برای دولت‌ها مطرح نموده است. اهم آنها به قرار زیر هستند:

راه حل ایجاد شبکه به ویژه برای موسسات کوچک و متکی به شهریه بخش خصوصی ایجاد امکانات برای آموزش‌های حرفه‌ای و تخصصی کوتاه مدت برای دانش‌آموختگان به دلیل کاهش تقاضای کار ظرفیت‌سازی برای دسترسی به آموزش از راه دور و برخط پیگیری هر راه حلی برای متنوع سازی منابع

ارزیابی از شرایط و میزان وام‌های دانشجویی و کمک‌های بلاعوض به دانشگاه‌ها به ویژه برای اقشار فقیر

ایجاد امکان ارتباط بومی با دانشجویان بین‌المللی

تامین رایگان آموزش عالی برای اقشار خاص و نیازمند

نظارت و پیگیری تضمین کیفیت آموزش مبتنی بر رویکردهای انعطاف‌پذیرتر که با برنامه‌های برخط و از راه دور موسسات که متقبل بازسازی اساسی روش‌ها شده‌اند، هماهنگ باشد.

ارزیابی ریسک ناشی از فرسایش نظام و موسسات آموزش عالی ناشی از روش‌های تامین مالی و ایجاد فرصت کافی برای ارزیابی و درک اثرات بالقوه شرایط بر نظام و موسسات آن

تنظیم مقررات جدید و تسهیل کننده برای آموزش به شیوه‌های جدید

توسعه ظرفیت و مهارت‌ها برای علوم و فناوری به ویژه در کشورهای فقیر

تخصیص منابع بر مبنای ایجاد انگیزه در موسسات برای تغییر زیرساخت‌ها برای آموزش دیجیتال، سرمایه‌گذاری در علوم و تربیت حرفه‌ای اساتید

لحاظ نمودن حمایت مالی، پشتیبانی و درسی برای دانشجویان در خطر

۲=۳- مطالعه یونسکو

در گزارش ماه می ۲۰۲۰ یونسکو (۴). ضمن تحلیل آثار کوتاه‌مدت و میان‌مدت گسترش کوید-۱۹ بر آموزش عالی، اعمال سیاست‌های حمایتی دولت و بخش عمومی را در سه زمینه، مورد نظر قرار می‌دهد.

اول، معیارها و ضوابط در مورد عملیات مرسوم در آموزش عالی، که شامل مواردی مثل اصلاح مقررات مربوط به

زمان‌بندی نیمسال تحصیلی، امتحانات، حضور و عدم حضور، اعتبار بخشی و ارزیابی امتحانات و ایجاد انعطاف

ضرور برای آنها خواهد بود.

محور دوم مربوط به تامین مالی می‌شود که به وضوح دو بخش جداگانه خواهد داشت و می‌تواند شامل حال دانشجویان یا موسسات آموزش عالی شود. در این خصوص به مواردی اشاره شده است مثلاً در ایالات متحده امریکا، ایجاد یک صندوق اضطراری در نظر گرفته شد که بخشی از منابع آن شامل ۱۴/۵ میلیارد دلار به آموزش عالی اختصاص می‌یابد. همچنین بازپرداخت وام‌های دانشجویی از ماه مارس تا سپتامبر به تعویق افتاد و این اقدام به صورت خودکار و بدون هماهنگی با دانشجویان ممکن گردید. برای بدهکارانی که در پرداخت‌های قبلی تاخیر داشتند نیز تسهیلاتی در نظر گرفته شد. نرخ بهره وام‌ها، در این دوره نیز، به صفر کاهش یافت.

در استرالیا، شرایط کمک ۴۰ میلیارد دلاری برای آموزش عالی، شامل ۲۳۰ هزار نفر دانشجو که کمک مستقیم دریافت می‌کرده‌اند، همچنین دانشجویانی که کار دانشجویی یا کار پاره وقت را از دست داده بودند نیز شده است. اما در نروژ، دولت، علیرغم وجود مشاغل نیمه وقت دانشجویی، پرداخت وام جدید بدون بخشش وام‌های دریافتی قبلی را تسهیل نمود. در آلمان برای دانشجویان بین‌المللی که کار پاره وقت داشتند و اکنون در شرایط دشواری قرار گرفته بودند حمایت‌هایی برقرار شد. در شیلی منابع برای ایجاد زیرساخت و شبکه‌های از راه دور تامین و مورد استفاده قرار گرفتند. در آرژانتین هم تعویق بازپرداخت وام‌ها از جمله سیاست‌های مورد استفاده بود.

یکی از سیاست‌های مطرح، اعتبار بخشی به شهریه دانشجویانی بود که شهریه را پرداخت نموده بودند اما آن ترم را منصرف شده بودند. به این صورت که پادار شدن این پرداخت به عنوان اعتبار برای نیمسال بعدی بتواند به تداوم آموزش او کمک نماید. انگلستان این سیاست را برای اجاره پرداختی بابت مسکن و خوابگاه به کار گرفت. محور سوم حمایت‌ها نیز در ایجاد پلتفرم برای آموزش از راه دور و دیجیتالی و کمک به راه‌اندازی یا بکارگیری پلتفرم‌های آماده، آموزش حرفه‌ای به اساتید و مربیان برای استفاده از روش‌های از راه دور و بالاخره کمک برای تولید یا بکارگیری محتوی دیجیتالی بوده است.

۳-۳- سیاست‌ها و اقدامات بریتانیا

دولت بریتانیا در ماه می ۲۰۲۰ یک بسته حمایتی را برای آموزش عالی اعلام نمود (۵). این سیاست‌ها شامل حمایت از عرضه‌کنندگان آموزش عالی، یعنی دانشگاه‌ها و سایر موسسات، همچنین دانشجویان می‌شود. موارد مطروحه در این حمایت‌ها به قرار زیر هستند:

۳-۳-۱- حفظ و نگهداشت میزان ثبت نام

کنترل آمار ثبت نام دانشجویان و اطمینان از اینکه تعداد دانشجویان حفظ می‌شود و به صورت عادلانه بین دانشگاه‌ها توزیع خواهد شد. همچنین موسسات باید بر اساس آن، تمهیدات لازم را برای رشد ۵ درصدی تعداد

پذیرش برنامه‌ریزی کنند. علاوه بر اینها تامین مالی افزایش پذیرش ۱۰ هزار نفر در رشته‌های پیراپزشکی برای تداوم تامین کادر مورد نیاز صورت می‌پذیرد. ابزار کنترلی و انگیزشی برای اینکه دانشگاه‌ها این معیار و ضابطه را رعایت کنند، تخصیص منابع سال آینده آنها خواهد بود.

افزایش گزینه‌های (رشته‌ها) غیر مشروط پیش روی دانشجویان برای انتخاب رشته، به منظور افزایش تمایل حضور در دانشگاه نیز از دیگر سیاست‌های طراحی شده هستند.

۲-۳-۳-حمايت از دانشجويان

اطلاع رسانی و مشاوره جامع در مورد رشته – محل‌ها به دانشجویان داخلی و بین‌المللی شفاف سازی فرایند جذب دانشجو
گسترده نمودن زمینه انتخاب دروس در یک نیمسال تحصیلی
حمایت مالی از دانشجویان غیربرخوردار و تحت تاثیر کوید-۱۹

۳-۳-۳-دانشجويان بين‌المللي

اهمیت دادن به دانشجویان بین‌المللی از منظر تاثیرات گسترده اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر جامعه بریتانیا و تنوع بخشی به فضای پردیس دانشگاهی، افزایش کیفیت آموزش و بعد بین‌المللی دادن به فعالیت دانشگاه ساده سازی قوانین و مقررات دریافت ویزا و اقامت موقت، در این راستا دو سال بعد از دانش‌آموختگی اجازه اقامت داشته باشند

اطمینان از عدم قطع رابطه آنها که به دلیل شرایط همه‌گیری ویروس، به کشور مبدا برگشته‌اند.

۴-۳-۳-حمايت از عرضه‌کنندگان

ضابطه‌گذاری برای تعیین عرضه‌کننده با کیفیت‌تر برای دریافت کمک
پیش بینی ۷۰۰ میلیون پوند برای انواع وام‌های مرتبط با فعالیت‌هایی که از کرونا اثر منفی پذیرفته‌اند.
استفاده از شرایط حفظ مشاغل در آموزش عالی حتی قراردادهای کوتاه مدت و ساعتی
پیش بینی ۲/۶ میلیون پوند برای افزایش وام دهی و انتقال مستقیم به دانشگاه‌ها برای مدیریت منابع خود

۵-۳-۳-حمایت از تحقیقات

حفظ ظرفیت و کارکردهای تحقیقات دانشگاهی
ایجاد شبکه نهادی وزارت، دولت و صندوق‌های حامی
اختصاص ۱۰۰ میلیون پوند برای تحقیقات با کیفیت
توصیه به تعامل بیشتر دانشگاه‌ها با صندوق‌های حمایت‌کننده از تحقیقات

۴-زمینه‌های دخالت دولت در ایران

زمانی که از سیاست‌گذاری دولت در آموزش عالی ایران صحبت به میان می‌آید، روشن نمودن چند نکته پایه‌ای ضرورت دارد. اول، دولت به مفهوم وسیع آن باید مورد توجه باشد. با این حال نقش دولت به معنی قوه مجریه کشور، اهمیت بسیار بالاتری دارد. در همین مفهوم محدود از دولت نیز باید وزارتخانه‌های سیاست‌گذار و نقش آنها را در نظر گرفت. در واقع مطالبه‌گری آموزش عالی (دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی و فناوری) در برگیرنده مطالبات آنها از سیاستگذار بالادستی نیز خواهد بود. دوم، بین سیاست‌های کوتاه مدت و میان مدت باید تفاوت گذاشت. برخی از مسائل به دلیل ماهیت آنها یا اندازه اثر مخربی که بر فعالیت‌ها دارند یا اینکه سازوکارهای مالی و غیرمالی دولت امکان پرداختن به آنها در مدت زمان کوتاه‌تر را فراهم می‌آورد، می‌توانند در سیاست‌ها یا اقدامات کوتاه مدت مورد توجه قرار گیرند و دسته‌بندی شوند. سیاستگذاری برای دوره میان‌مدت نیز گروهی از سیاست‌ها را شامل می‌شوند که محتاج مطالعه یا رصد و نظارت گسترده‌تر باشند، در گرو تغییر فناوری پیچیده و مورد استفاده موجود قرار گیرند، به دنبال تحول در فرایندهای ریشه‌دار، مزمن و پذیرفته شده باشند، اجرا شدن آنها مستلزم هماهنگی زمان‌بر بین بخشی و نهادی باشد، محتاج اصلاح قوانین و مقررات هستند، یا امکان تامین مالی آنها در کوتاه‌مدت فراهم نباشد. بنابراین فارغ از اینکه برنامه‌ریزی برای برنامه هفتم توسعه از چه نظامی (ساختار-فرایند-محصول) تبعیت نماید، در اینجا، مواردی مطرح شده‌اند. سوم، در سیاست‌گذاری‌هایی که به طور معمول در بخش‌های آموزشی و تحقیقاتی صورت می‌پذیرد معمولاً و بیشتر به بخش دولتی که اجرای سیاست از آن را راحت‌تر و با اطمینان بیشتر می‌توان پی‌گیری نمود، تمرکز می‌شود. در اینجا ضروری است از منظر تقسیم‌بندی بر مبنای اتکاء شدید به شهریه در تامین مالی فعالیت‌ها، که طیف گسترده‌ای را هم از نظر تعداد موسسات (موسسات تحت پوشش دانشگاه آزاد اسلامی، مراکز آموزش عالی غیر انتفاعی، دانشگاه جامع علمی-کاربردی و دانشگاه پیام نور) و هم از نظر تعداد دانشجویان تحت پوشش (جدود ۷۸ درصد دانشجویان) شامل می‌شوند، نگاه پرننگ‌تری به این مقوله داشت.

۱-۴-سیاست‌ها، راهکارها و اقدامات کوتاه مدت

قابل ذکر است که از زمان شیوع و گسترده‌گی آن در عرصه سرزمین، اقدامات حمایتی اعم از مالی و غیرمالی، در حوزه علم، تحقیقات و فناوری توسط دولت انجام شده است. از زمره این اقدامات می‌توان به تامین یک میلیارد یورو برای فعالیت‌های مرتبط با این موضوع برای وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از محل موجودی صندوق توسعه ملی اشاره داشت. این اعتبارات و معادل ریالی آنها در مواردی مثل تکمیل سریع‌تر پروژه‌های عمرانی و افزایش ظرفیت تخت‌های بیمارستانی برای بهره‌برداری، تکمیل خانه‌های بهداشت در دست احداث، کمک به جبران بخشی از خدمات شبانه روزی کادر بهداشتی و درمانی؛ استخدام گسترده نیروی انسانی در مشاغل مورد نیاز بهداشتی درمانی، تامین دارو و تجهیزات مورد نیاز، کمک به شرکت‌های دانش بنیان فعال در زمینه تولید مواد مصرفی با توجه به تقاضای گسترده در این شرایط (ماسک، دستکش، الکل و...) و همچنین تجهیزات پزشکی مثل ونتیلاتور، کمک به بیمه از جمله بیمه بیکاری، کمک به تحقیقات مورد تقاضا در این خصوص و موارد نظیر مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

تخصیص صددرصد اعتبارات سرمایه‌ای دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی و پژوهشی در سه ماهه ابتدایی سال نیز در شرایط بحران مالی، اقدام مناسب دیگر در این زمینه بوده است. اما با این همه، ضروری است که اقدامات انجام شده و ممکن را در قالب بسته سیاست‌ها و اقدامات هدفمند، طراحی و مدیریت نمود. در این راستا، آنها را می‌توان بر پایه مدت زمان، یعنی کوتاه‌مدت و میان‌مدت تفکیک نمود.

در اینجا، منظور از سیاست‌های کوتاه مدت از نظر زمانی آن سیاست‌ها، راهکارها و اقداماتی هستند که در هفت ماه باقی‌مانده سال ۱۳۹۹ یا در سال مالی آتی قابل پی‌گیری هستند. نهادهایی که در پرائتز پایانی هر سیاست آورده شده‌اند به عنوان موثرترین دستگاه‌هایی هستند که اجرایی شدن، باید از طریق آنها پی‌گیری شود. برای خلاصه‌نویسی و عدم تکرار عناوین، در اینجا وزراتین جایگزین وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان، جایگزین سازمان برنامه و بودجه کشور، وزارت عتف جایگزین وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شده‌اند.

نکته دیگری که باید همواره در مورد منابع مالی مورد نیاز از محل بودجه عمومی، به ویژه در شرایط تنگنای مالی دولت باید در نظر داشت این است که به طور همزمان باید به سه نوع سیاست، مدیریت مصارف و افزایش کارایی در کاربرد منابع، مهندسی مجدد و تغییر جهت و هدف کاربرد منابع به اولویت‌های جدید و تامین منابع بیشتر توجه وافی و کافی صورت پذیرد.

موارد پیشنهادی به قرار زیر هستند:

پیگیری تصویب و استقرار صندوق توسعه علمی و پژوهشی کشور. (وزارتین، سازمان و شورای عالی انقلاب فرهنگی)

اگرچه این اقدام، در بدو امر ممکن است به عنوان یک اقدام میان‌مدت تلقی شود اما، موضوع امکان‌سنجی ایجاد این صندوق در سند برنامه ششم توسعه مطرح و پس از طی یک دوره دو ساله بررسی و کارشناسی، کلیات آن به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده است اما ابلاغ نشده است (۶).

این ظرفیت نهادی می‌تواند در بسیاری از مواردی که برای برنامه‌ریزی و تامین مالی آموزش عالی و پژوهش در شرایط حاضر مطرح می‌شوند، از جمله گسترش وام‌های شهریه‌ای، تامین اعتبار تحقیقات پایه، حمایت از پایان‌نامه‌ها و حمایت از طرح‌های کلان ملی، نقش بسیار کلیدی را ایفا نماید.

پیگیری اجرایی شدن ساماندهی آموزش عالی (وزارت عتف، شورای عالی انقلاب فرهنگی، سازمان اداری و استخدامی کشور و سازمان).

این اقدام نیز با توجه به مبانی قانونی آن در مصوبه آمایش آموزش عالی شورای انقلاب فرهنگی و مندرجات سند برنامه ششم توسعه، به بسیاری از موارد سیاستی دولت در شرایط کرونا، مثل افزایش کارایی در کاربرد منابع و شبکه سازی، کمک شایان خواهد نمود.

ایجاد تفاهم برای ثبات در تخصیص منابع (وزارتین و سازمان).

با توجه به رکود جدی در فعالیتهای اقتصادی و به تبع آن، کاهش جریان منابع بودجه دولت، تنگناهای مالی دولت بیشتر شده و در عمل، اختصاص منابع در حد مصوبات و در زمان مناسب، صورت نمی‌گیرد. بدیهی است چنانچه شرایط کرونایی تداوم داشته باشد، دانشگاه‌هایی که به منابع و بودجه‌های دولتی متکی‌اند، به دلیل کسری بودجه دولت، ناشی از رکود اقتصادی و کاهش درآمد مالیاتی، با مسأله عدم تأمین به موقع، یا تأمین ناکافی اعتبارات مواجه خواهند شد. نکته حائز توجه این است که اگر چه کاهش تخصیص از جانب دولت برای دانشگاه‌ها ناخوشایند است ولی با توجه به پیچیدگی برنامه‌ریزی‌های مالی در سطح واحدهای دانشگاهی، بی‌ثباتی یا عدم تخصیص به موقع منابع مالی از جانب دولت به مراتب برای دانشگاه‌ها ناخوشایندتر است و مسایل و چالش‌های مالی را دوچندان می‌کند. (۷). به عبارتی تفاهم نسبی با نهاد برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی کشور، بر روی کف اعتبارات قابل پیش‌بینی برای تخصیص، امکان مدیریت بهتر منابع را فراهم خواهد آورد.

شبکه سازی بین دانشگاه‌های بزرگ و دانشگاه‌های متوسط و کوچک مقیاس (وزارت عتف)

با ایجاد شبکه با توسعه آموزش مجازی، علاوه بر صرفه‌های اقتصادی به مقیاس، سازوکار صرفه‌های اقتصادی به قلمرو (حوزه‌ای از محصولات متنوع و مرتبط) وارد عمل می‌شود و به مثابه کاهش هزینه‌ها هنگام تولید همزمان چند ستانده مکمل و مرتبط است. در واقع توسعه انبوهی از اهداف یادگیری و آموزشی، امکان هدفمندسازی دوباره محتوا را برای استفاده در بستر متفاوت ارتقا می‌دهد (اثرات قلمرو) که این موضوع بیش از تکرار ساده استفاده از آنها در فرم اولیه (اثرات مقیاس) است. در این خصوص می‌توان به تجربه دانشگاه آریزونا برای بهره‌برداری شبکه‌ای از ظرفیت‌های مجازی در آموزش برخط اشاره کرد که برای ارائه بین‌المللی برنامه‌های همکاری مشترک، شبکه‌ای از دانشگاه‌ها را در سراسر جهان ایجاد کرده است. از نمونه‌های داخلی نیز می‌توان به عصویت مرکز یادگیری الکترونیکی دانشگاه تهران در شبکه‌های مجازی جهان اسلام اشاره کرد (۸).

بدیهی است در ایران، به ویژه در سطح دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی دولتی، تسریع در این اقدام، به سیاست‌گذاری از طرف بالا و هماهنگ نمودن دانشگاه‌ها وابسته است.

اولویت در تخصیص منابع صندوق‌های رفاه دانشجویی (وزارتین و سازمان).

از منظر تاثیرات گسترده کرونا بر جریان ورودی منابع صندوق‌ها، ناشی از عدم بازپرداخت اصل و فرع وام‌های سال‌های گذشته و کاهش بازدهی انواع سرمایه‌گذاری‌ها، توان مالی این صندوق‌ها کاهش می‌یابد و از سوی دیگر، ضرورت استمهال بدهی‌های قبلی دانشجویان به دلیل شرایط اقتصادی و مشکلات خانوارها به وجود آمده است. لذا تخصیص اعتبار کامل آنها در این دوران می‌تواند یکی از سیاست‌های قابل دفاع باشد.

اولویت دهی به هدایت تخصیص منابع صندوق‌های رفاه دانشجویی به سمت تامین وام‌های شهریه (هیات امنای صندوق‌ها)

با توجه به کاهش نسبی ضرورت اهرم نمودن منابع صندوق برای تکمیل، تعمیر و تجهیز خوابگاه‌ها و تصریح تبصره ۱۴ قانون بودجه بر اختصاص منابع هدفمندی برای تغذیه دانشجویان، می‌توان منابع بیشتری را برای پرداخت وام شهریه تجهیز نمود.

تغییر جهت مبانی توزیع بودجه‌های متمرکز هزینه‌ای و تملک دارایی سرمایه‌ای وزارتخانه‌ها (وزارتین و سازمان).

برخی از منابع سنتی و متمرکز اعتباری وزارتخانه‌های سیاستگذار آموزش عالی برای امور تکراری سالیانه مثل کمک به ارتقای فعالیت‌ها یا کمک به تعمیر اساسی و خرید تجهیزات اختصاص می‌یابند. از این جمله می‌توان به برداشت از منابع صندوق توسعه ملی در دو سال اخیر برای تجهیزات دانشگاهی اشاره نمود. تغییر در نگاه تخصیص و توزیع این منابع، متکی بر تحلیل شرایط حاضر امری ممکن و منطقی خواهد بود. به عنوان نمونه، با توجه به تجربیات برخی کشورها، می‌توان بودجه‌های متمرکز تعمیر و تجهیز را به اولویت زیرساخت‌های مورد نیاز آموزش غیرحضوری یا موارد دیگر و مرتبط هدایت نمود.

اولویت دهی پروژه‌های ساخت و ساز مبتنی بر اولویت پربازده‌ترین آنها و هدایت اعتبارات سال آتی به موارد نیاز در شرایط جدید (سازمان).

با توجه به کاهش فشار حضور دانشجویان و احتمال ادامه روند، استفاده بهینه‌تری از منابع امکان‌پذیر خواهد بود.

انتقال ردیف‌های کمک به اعتبارات وامی دانشجویان شهریه‌پرداز از اعتبارات متفرقه به اعتبارات ذیل وزارتین و اولویت آنها در هر گونه افزایش منابع سال آتی (وزارتین و سازمان).

در مرحله تخصیص بودجه دستگاه‌های اجرایی، معمولاً آن اعتباراتی که به عنوان متفرقه طبقه‌بندی می‌شوند، متاثر از شرایط وصولی منابع بودجه دولت در سال مالی، تخصیص داده خواهند شد. بنابراین در سال‌های مالی بحرانی، این ردیف‌ها در تخصیص، اولویت کمتری دارند. این انتقال و افزایش اعتبارات به تامین مالی وام‌های شهریه‌پردازها کمک خواهد نمود.

درج عناوین و عبارات مشخص برای موضوع تبصره ۱۸ قانون بودجه سال ۱۴۹۹ برای استفاده از زمینه‌های ایجاد

ثبات در اشتغال موجود و اشتغال جدید دانش‌آموختگان آموزش عالی در بودجه سال ۱۴۰۰

این اعتبارات در دو سال گذشته و جاری با تعبیه سازوکارهایی متنوع برای حفظ و ایجاد اشتغال پایدار، منظور شده و موارد آن در مفاد تبصره درج می‌شوند. بنابراین برای کمک به بخش غیردولتی در شرایط بحرانی حاضر، می‌توان از این ظرفیت برای هدف یاد شده بهره گرفت. معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، در سال گذشته از این ظرفیت برای اشتغال‌زایی شرکت‌های دانش بنیان بهره‌مند شده است.

پرداخت بدهی قابل توجه بنیاد شهید، کمیته امداد و بهزیستی به دانشگاه آزاد اسلامی و سایر دانشگاه‌ها بابت دانشجویان شهریه‌پرداز تحت پوشش آنها با استفاده از سازوکارهای تبصره ۵ بودجه سال ۱۳۹۹ (اوراق خزانة اسلامی). و تمدید و تکمیل این ظرفیت برای بودجه سال ۱۴۰۰

رایگان نمودن یا تعیین یارانه برای اینترنت اساتید و دانشجویان

در نظر گرفتن سیاست تشویقی و حمایت مالی متکی بر ارتقای عملکرد تعداد دانشجویان بین‌الملل در نظر گرفتن آمار دانشجویان شهریه‌پرداز در الگوی توزیع بودجه سال ۱۴۰۰ با نسبت‌های مورد تفاهم. در نظر گرفتن شاخص‌های کارایی استفاده از منابع موجود در سال ۱۳۹۹ برای بودجه سال ۱۴۰۰ (وزارتین و سازمان).

توجه به اعتبار تحقیقات علوم پایه و تحقیقات بین رشته‌ای در زمینه ویروس کوید-۱۹ و انواع آثار اقتصادی و اجتماعی آن (وزارت عتف و سازمان).

تداوم افزایش اعتبارات پارک‌های علم و فناوری و مراکز رشد و نوآوری دانشگاه‌ها مبتنی بر ارزیابی عملکرد آنها

۲-۴- سیاست‌ها و راهکارهای میان مدت

این سیاست‌ها که می‌توانند در برنامه هفتم توسعه و مبتنی بر بحث و تبادل نظر کارشناسی، تکمیل و اصلاح شوند به قرار زیر هستند:

استقرار کامل صندوق ملی توسعه علمی و پژوهشی و تامین سهم سرمایه دولت در سال‌های برنامه مطالعه و رصد مستمر وضعیت ثبت نام دانشجویان برای اتخاذ سیاست‌های متناسب حفظ دانشجویان تدوین برنامه و تامین مالی حمایت از دانشجویان آسیب‌پذیر برای استمرار حضور در آموزش عالی و افزایش کیفیت این حضور.

ارتباط گسترده‌تر با سازمان فنی و حرفه‌ای برای مهارت‌آموزی دانشجویان با استفاده از منابع مشترک بین‌دستگاهی. مطالعه و تهیه برنامه برای توجه به آموزش (عمومی و عالی) و پژوهش در علوم پایه و ترویج و عمومی‌سازی علم، شامل زیربرنامه ویژه برای کرونا در هر یک از حوزه‌های مذکور، مشتمل بر حمایت‌های مالی و غیرمالی آن. تعریف برنامه‌ها و فعالیت‌های مشترک آموزشی و تحقیقاتی مرتبط با کرونا بین وزارتین.

برنامه ویژه حمایت از فعالیت‌های استارت‌آپ‌ها

برنامه‌های ویژه حمایت از فناوری‌های مقابله با کرونا و آثار آن

بسته سیاستی حمایت از آموزش‌های مجازی و غیرحضور در شرایط تداوم کرونا

تعیین بسته سیاستی حمایتی برای برنامه هفتم به منظور افزایش تعداد دانشجویان بین‌المللی
هدایت دانشگاه‌ها به سمت برنامه‌ریزی توسعه مالی

۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این نوشتار چهارچوب و اصول نظری دخالت دولت برای حمایت از فعالیت‌های علمی و پژوهشی در شرایط بحران، به طور اجمالی بیان شدند. این مبانی علاوه بر مبانی پایه و پذیرفته شده که تا کنون حمایت دولت‌ها از این حوزه را رقم زده‌اند، شامل سیاست‌های دولت در زمینه کنترل بحران‌های اقتصادی و ثبات‌سازی و تثبیت، سیاست‌های معطوف به برقراری عدالت و بهبود توزیع درآمدها و سیاست‌های لازم برای رشد و توسعه پایدار می‌شوند. در تمام این موارد فعالیت‌های علمی و تحقیقاتی و موسسه‌های غیردولتی یا دولتی که در این بخش‌ها مشغول فعالیت هستند و در اثر بحران، موجودیت، میزان کارکرد یا کیفیت خروجی آنها به شدت متاثر شده است بنابر مقتضای موضوع سیاستی و بر اساس این مبانی نظری، می‌توانند در زمره ذینفعان چتر حمایتی دولت قرار گیرند.

در گام بعدی، با توجه به چند مطالعه بین‌کشوری، برخی از سیاست‌های مهم دولت در کشورهای مختلف عنوان شدند. طراحی و بکارگیری یک سیاست، بستگی تام به شرایط اقتصادی-اجتماعی، وضعیت حکمرانی آموزش‌عالی و سوابق سیاست‌گذاری و اقدامات قبلی، در هر کشوری دارد.

مبتهی بر موارد یاد شده سیاست‌ها، اقدامات و راهکارهایی برای استفاده از حمایت دولت در کوتاه‌مدت و میان‌مدت پیشنهاد داده شد تا از خلال آنها آثار منفی بحران کورونا کاهش یابد. مجموعه آنها را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود:

۱-۵=تامین و تخصیص منابع

در این موضوع و برای تداوم جریان مالی به دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی دولتی و غیردولتی و کاهش ناطمینانی، مواردی مثل ایجاد صندوق ملی توسعه علمی و پژوهشی کشور، استفاده از ظرفیت‌های منابع عمومی به صورت وام، کمک و یارانه برای حفظ فعالیت و ایجاد اشتغال، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و مراکز رشد و نوآوری، گسترش تسهیلات و تامین مالی وام برای شهریه‌پردازان، استفاده از اوراق خزانه اسلامی برای بدهی انباشت شده دولت به دانشگاه‌ها، ایجاد ثبات رفتاری تخصیص منابع، مهندسی مجدد اعتبارات متمرکز موجود بر پایه تغییر اهداف آنها، تعیین بسته سیاستی حمایتی برای برنامه هفتم به منظور افزایش تعداد دانشجویان بین‌المللی و بالاخره طراحی برنامه‌ای، برای توسعه مالی دانشگاه‌ها توسط مدیران آنها اشاره نمود.

۲-۵- کارایی کاربرد منابع

مجموعه اقدامات تامین مالی، همواره باید در پرتو افزایش کارایی سیستمی موسسات در ایفای وظایف و تولید محصول و خدمات با کیفیت پی‌گیری شوند. در غیر این صورت هر گونه منابع جدید تزریق شده نیز در دور باطل کمبود منابع گرفتار خواهد شد. مجموعه سیاست‌ها، راهکارها و اقدامات برای این منظور، شامل، تسریع در ساماندهی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی، شبکه‌سازی بین‌دانشگاهی، کاربرد الگوی توزیع اعتبارات سالیانه به عنوان یک ابزار مناسب برای تغییر رفتار مدیریتی و گنجاندن شاخص‌ها و معیارهای جدید در آنها، بازبینی پروژه‌های در دست اجرا، هدایت تخصیص مبتنی بر عملکرد (ضمن توجه به سیاست ثبات کف تخصیص در کوتاه‌مدت) می‌باشد.

۳-۵- فرصت‌های برابر و توزیع عادلانه

در این عنوان، مواردی همچون، تدوین برنامه و تامین مالی حمایت از دانشجویان آسیب‌پذیر برای استمرار حضور در آموزش عالی و افزایش کیفیت این حضور، تامین بیشتر و تخصیص مناسب‌تر به فعالیت‌های صندوق‌های رفاه دانشجویی، افزایش منابع وامی شهریه توسط صندوق‌ها، شبکه‌سازی بین‌دانشگاهی، استفاده از ظرفیت‌های منابع عمومی در حفظ و ایجاد اشتغال، افزایش فرصت مهارت‌آموزی برای دانشجویان، تداوم استفاده از منابع هدفمندی، رایگان نمودن یا تعیین یارانه برای اینترنت اساتید و دانشجویان قابل ذکر هستند.

۴-۵- پایداری فعالیت‌ها در خدمت رشد و توسعه ملی

این موضوع مهم و اساسی نیز ضمن حفظ و بقای ظرفیت علمی و پژوهشی کشور و ایمن نمودن آن در قبال این بحران، به ارتقاء و بکارگیری ظرفیت‌های آن، البته در قالب بسته سیاستی مقابله با بحران کرونا، برای رشد و توسعه اشاره دارد، مواردی مثل، مطالعه و رصد مستمر وضعیت ثبت نام دانشجویان برای اتخاذ سیاست‌های متناسب حفظ دانشجویان، استقرار کامل صندوق ملی توسعه علمی و پژوهشی کشور، مطالعه و تهیه برنامه برای توجه به آموزش (عمومی و عالی) و پژوهش در علوم پایه و ترویج و عمومی‌سازی علم، تعریف برنامه‌ها و فعالیت‌های مشترک آموزشی و تحقیقاتی مرتبط با کرونا بین وزارتین، برنامه ویژه حمایت از فعالیت‌های استارت‌آپ‌ها، برنامه ویژه حمایت از فناوری‌ها و شرکت‌های دانش‌بنیان در مقابله با کرونا و آثار آن، توجه به اعتبار تحقیقات علوم پایه و تحقیقات بین رشته‌ای در زمینه ویروس کوید-۱۹ و انواع آثار اقتصادی و اجتماعی آن، پیشنهاد شدند.

موارد یاد شده در بالا، چنانچه سازمان برنامه و بودجه کشور نیز بر تنظیم بسته‌های حمایتی از بخش‌ها در بحران کرونا تاکید داشته باشد، می‌توانند در برنامه‌ها یا فعالیت‌ها و در چهارچوب‌هایی که مطرح خواهند نمود، لحاظ شده و مورد بهره‌برداری قرارگیرند.

فهرست منابع

۱- Leach J. (2004), A course in public economics, Cambridge Press - نگاه گنید به

فصل ۱۱

۲- داوری علی، ۱۳۹۹، گزارش ۵ استراتژی تاب‌آوری کسب و کارها در شرایط بحران، دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران

3- World Bank, April 2020, The COVID-19 Crisis Response: Supporting tertiary education for continuity, adaptation, and innovation, [http:// pubdoc.worldbank.org](http://pubdoc.worldbank.org),

4- UNESCO, IESALC, May 2020, COVID-19 and Higher Education: Today's and tomorrow, Impact analysis, policy responses and recommendations

5- UK Department of education, May 2020, Government support package for universities and students, Dfemedia.blog.gov.uk

۶- سازمان برنامه و بودجه، امور آموزش عالی، تحقیقات و فناوری، ۱۳۹۹، ایده تشکیل صندوق ملی توسعه علمی و پژوهشی کشور (از آغاز تا سرانجام)، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات

۷ - دانشگاه تهران، ۱۳۹۹، هسته پژوهشی اقتصاد دانشگاه، گاهنامه اقتصاد دانشگاه، شماره صفر

۸- (همان)